

Credința lui Eminescu – Studiu de Părintele Profesor Ovidiu Moceanu

Credința lui Eminescu

Cine citește critică și istorie literară eminesciană rămâne surprins de cel puțin două tendințe, explicabile, la urma urmei, fiecare în felul ei, ori prin neînțelegerea locului special pe care îl are preocuparea pentru cele ale credinței în opera lui Eminescu, ori prin supralicitarea unor aspecte în dauna altora. Este totuși o distanță prea mare între a-l crede pe Eminescu ateu și a-l propune pentru... trecerea în rândul sfinților (este și o asemenea opinie, să nu-i zicem altcumva).

Tudor Vianu (Poezia lui Eminescu, 1930, cap. Luceafărul), ponderat sau poate doar prudent (în epocă se înregistrează o carte care îl contrazice categoric), afirmă: „Poate că dacă elanul către Dumnezeu ar fi devenit disciplina ființei sale, o ultimă căldură binefăcătoare ar fi transformat pesimismul său în speranță și gândul către imobilitatea lumii în năzuința către perfecțiunea ei”, însă, așa cum stau lucrurile, „sub valurile sensibilității sale, uneori vulcanice, alteori

molcome și dulci, simțim adâncul unei mari răceli". Criticul vorbise despre „structura tripartită a lumii”, vizibilă în Luceafărul (om, stea, Dumnezeu), dar, în loc să adâncească ideea pe linia unei apropieri de viziunea creștină asupra existenței, rămâne la moda vremii de a explica totul prin filosofia lui Schopenhauer. Obnubilând ceea ce ar fi izvor creștin la Eminescu, Vianu creionează un portret interior al poetului din care elimină tocmai substanța care deschide orizonturile metafizice.

Pentru Pompiliu Constantinescu, altfel un critic sagace, M. Eminescu este, nici mai mult nici mai puțin, „poet păgân” (V. Conferința la Radio București Eminescu – poet păgân, din 14 oct. 1945, reluată apoi în diferite volume), dar „un poet al pământului nostru, legat de matca tradiției prin atâtea fire”; nu este un poet creștin, ortodox, „totuși este al nostru, este cel mai cuprinzător geniu individual de geniu colectiv, fără să fie mistic creștin sau ortodox tematic”; ba, mai mult, „nu poate fi creștin, ci păgân, fiindcă nu cunoaște nici un păcat, care este o frână în scrutarea Existenței” (!)

Citind asemenea afirmații, e greu să credem, de nu i-am cunoaște activitatea, că autorul nu se joacă de-a critica, punând de-a valma supoziții și sentințe, concluzii pripite și afirmații care se bat cap în cap, când nu sunt de-a dreptul aberante.

Ioana Em. Petrescu, unul din cei mai prestigioși eminescologi din ultimele decenii ale secolului trecut (Eminescu – poet tragic, 1994), vede în Eminescu un ateu și, comentând, între altele, postuma Demonism, crede că poetul prezintă „o lume în care umanitatea, jucărie a răutății divine (s.n.-O.M.), oferă zeului plictisit spectacolul comic al ambițiilor ei neputincioase”, ființele demonice ar fi „corespondentul uman al răutății divine (...) care au înțeles că puterea e condiționată de nedreptate și că pârgăria e răul...”

Îl recunoaștem cu greu pe Eminescu „al nostru” în aceste oglinzi de lectură. Este de necrezut că poetul care scrie

Rugăciune, Colinde, colinde, Răsai asupra mea... ș.a. poate fi ateu, păgân, rece față de Dumnezeu. „Este Eminescu un necredincios?“, se întreabă Nichifor Crainic (Mihai Eminescu, în *Spiritualitatea poeziei românești*, Muzeul Literaturii Române, Buc., 1998, p. 60). Și răspunsul vine de îndată: „Dacă zig-zagurile sale filozofice și etice ne-ar îmbia să admitem această grozăvie, priveliștea sufletului său absorbit în cea mai fierbinte rugăciune ne umple de un sfânt fior și ne determină să-i recunoaștem înălțimea spirituală. Cine se roagă să fie credincios nu poate fi un necredincios (trimitere la poezia *Răsai asupra mea...*, n.n.- O.M.) Cine și-a pierdut credința și speranța, dar le cerșește înapoi ca daruri de la Dumnezeu, nu poate fi necredincios. Când Eminescu se spovedește în rugăciune spunând: Eu nu mai cred nimic și n-am tărie, e ca și cum ar repeta în alți termeni cuvântul din Evanghelie: Cred, Doamne, ajută necredinței mele...”

Dar în fața unor construcții critice mai mult sau mai puțin subtile, mai mult sau mai puțin convingătoare, rămâne mărturia peremptorie a operei, în oricare latură am deschide-o, fie poezie, fie proză, fie jurnalistică. Iată un răspuns celor care, în vremurile de acum, contestă credința noastră și formele prin care ea se manifestă: „... cine nu ne lasă să fim ceea ce suntem a rupt-o cu conștiința noastră națională și cu simpatiile noastre intime, oricât de bune ar fi relațiile lui internaționale cu statul nostru...” (Mihai Eminescu – *Ortodoxia*, 2003, p. 124); Biserica noastră este „păstrătoarea elementului latin de lângă Dunăre”, așadar „Cine-o combate pe ea și ritualele ei poate fi cosmopolit, socialist, nihilist, republican universal și orice i-o veni în minte, dar numai român (s. a. – M. E.) nu e” ; „Noi, popor latin de confesie ortodoxă, suntem în realitate elementul menit a încheia lanțul dintre Apus și Răsărit...”

Credința lui Eminescu nu trebuie căutată numai în opera poetică. Chiar și acolo, a trage concluzii dintr-un detaliu sau altul înseamnă a extrapola nepermis, în dauna imaginii de

ansamblu. Pompiliu Constantinescu, pentru care, după cum am văzut, Eminescu e un „poet păgân”, pleacă de la câteva referințe culturale, într-adevăr identificabile în opera poetului, pentru a conchide că viziunea lui asupra lumii „e turnată în budism, platonism, demonism – fără elemente creștine” și că „nicăieri Eminescu nu mângâie cu mila, cu iluzia vieții de-apoi, cu învierea, cu idila lui D-zeu” (Eminescu – poet păgân, în O catedră Eminescu, Junimea, Iași, 1987, p. 233 – reproducerea conferinței din 1945). Criticul extinde concluziile și asupra publicisticii eminesciene, deși numeroase texte, așa cum vom vedea, îl contrazic: „Doctrinarul politic n-are nici el un substrat creștin, ortodox (...). Nici de aici măcar, unde ar fi fost cu puțință, nu se pot scote elemente cât de sumare, care să-i configureze o fizionomie creștină...” (ibidem, p. 231).

Nu este de mirare că în anii 50 autorii de manuale vor crea imaginea unui Eminescu „al nostru”, autor al poemului Împărat și proletar, al cărui geniu a „intuit” că „religia (este) o frază inventată de dâșii”... De-ar fi să-i căutăm și pe înaintașii iconoclaștilor și raționaliștilor de azi, i-am găsi ușor în publicistica din aceeași perioadă a anilor '45-'50, fiindcă și atunci și acum, se observă aceeași brutală imixtiune a politicului și culturalului în viața de credință. Pregătită sau nu de intervenții sub nume de prestigiu, cum era acela al lui Pompiliu Constantinescu, campania de schimbare a imaginii lui Eminescu seamănă izbitor cu aceea de denigrare a lui Eminescu din ultimii ani (v. „Dilema”, 27 febr.-5 martie, 1998, sub directoratul lui Andrei Pleșu, ș.a.).

Iată ce i se contestă lui M.Eminescu: Ortodoxia. Detractorii moderni nu mai aduc în discuție subiectul, poate și pentru că sunt indiferenți la EL, nu-i cunsoc coordonatele sau pur și simplu nu-l cred important, lucru explicabil întrucâtva pentru mentalitatea lor. Pompiliu Constantinescu îi nega lui Eminescu orice legătură cu Ortodoxia, nu numai cu creștinismul, deși „este un poet al pământului nostru”. „În tot cazul, zice

criticul, nu este un poet creștin, fiindcă elementele budiste, platonice, schopenhaueriene, romanticii germani (demonismul) nu configurează deloc imaginea unui poet creștin și mai ales ortodox” (ibid., p. 230 și urm.).

Oare cum se împacă această imagine cu afirmațiile lui Eminescu despre Ortodoxie, Biserică, sărbătorile noastre, înviere, toleranța românilor ș. a.? Încă din 1870, când Eminescu abia publicase trei poeme importante în „Convorbiri literare”, se angajează în organizarea Serbării de la Putna, în care vede o triplă manifestare: a credinței ortodoxe a românilor, a marcării unui eveniment și a elogierii figurii lui Ștefan cel Mare și Sfânt. „Crist a învins cu litera de aur a adevărului și a iubirei, spune Eminescu, care semnează aceste rânduri în calitate de secretar al comitetului de organizare a serbării, Ștefan cu spada cea de flăcări a dreptului. Unul a fost libertatea, celălalt apărătorul evanghelului ei. Vom depune deci o urnă de argint pe mormântul lui Ștefan, pe mormântul creștinului pios, al românului mare”.

Poate mulți, când aud cuvintele unui preot în vreo predică despre afirmația lui Eminescu că „Biserica este mama neamului românesc” (și, bineînțeles, Biserica Ortodoxă, nu alta!), cred că părintele exagerează ca să-i izbutească o figură retorică. „Biserica Lui Mateiu Basarab și a lui Varlaam, maica spirituală a neamului românesc (s.n. – O.M.), care a născut unitatea limbei și unitatea etnică a poporului, ea care domnește puternică dincolo de granițele noastre și e azilul de mântuire națională în țări unde românul nu are stat, ce va deveni ea în mâna tagmei patriotice?” se întreabă Eminescu, apărând Biserica, cum trebuie să o facă orice bun creștin, de imixtiuni de toate felurile, care ținteau, de cele mai multe ori, strângerea de capital politic.

Numai cine nu vrea nu simte patosul din cuvintele poetului, căldura, energia pledoariei, autentic creștine.

Mihai Eminescu consideră toleranța religioasă o trăsătură

fundamentală a românilor.

Gazetarul ia în discuție acest aspect în contextul construirii Catedralei Sf. Iosif din București (nu alta decât catedrala care a devenit în ultimul timp subiect de dispute, extinse și în afara țării) și al demersurilor pentru înființarea unei mitropolii catolice (termen folosit de poet) în România. Analiza și comentariile legate de aceste împrejurări arată încă o dată un bun cunoscător al diferitelor aspecte ale vieții religioase, privite în complexul de fenomene politice, sociale, culturale specifice unui moment de eforturi, asemănător celui de azi, pentru dovedirea vocației europene a românilor. „... Foarte tolerant cu orice lege și orice limbă din lume, neamestecându-se nicicând în certuri religioase și respectând în mod egal credințele și convingerile orișicui, românul n-are de înregistrat în decursul unor lungi veacuri nici o răscoală religioasă, nici o persecuție în contra vreunei naționalități”, spune Eminescu, aruncând o privire spre trecutul îndepărtat, în care românii și-au dovedit prin fapte spiritul tolerant (Voim să ne spunem părerea..., în Opere, ediția Perpesscius, vol X, Publicistică, 1989, p. 373). Așa s-a întâmplat, de exemplu, când s-a introdus limba națională în Biserică. Respectarea de către români a acestei opțiuni și la etniile conlocuitoare, în general de alte confesiuni, este explicată prin trimiteri semnificative la Noul Testament. Nu așa au procedat și alții. Eminescu numește Rusia care, după ce s-a văzut stăpână pe Basarabia în urma Războiului de Independență, „a știut să scoată până și din biserică limba românească, deși pravoslavia ar fi trebuit să știe că un asemenea lucru e cu desăvârșire anticanonic și necreștinesc” (Știm prea bine..., Ibidem, p. 89).

Păstrarea limbii naționale în Biserică este „un postulat al Noului Testament” și, ca urmare, „Națiunile cari nu-l respectă ar trebui să șteargă din calendarul lor sărbătoarea Coborârei Sf. Duh asupra apostolilor, care în frumoasa concepție a Noului Testament pluti în limbi de foc asupra lor, arătând că

în multe limbi vorbește spiritul sfânt al îngăduirii creștinești și al iubirii aproapelui” (Ibidem, vol. X, p. 89).

Românii au fost „în toți timpii un model de toleranță religioasă”, pentru că au admis înființarea de episcopii „atârănătoare de Scaunul papal”, au îngăduit „petrecerea fără supărare a armenilor și evreilor în țările noastre”, au respectat libertatea de cult, „garantată acestora prin anume hrisov de către Ștefan cel Mare”, fapte reflectate și în rapoartele „episcopilor catolici despre desăvârșita toleranță și respectul dovedit pentru cultul apusean de către popor, boieri și Domn”. Eminescu notează în același articol că „la sărbători mari, Vodă și boierii luau parte la serviciul divin din bisericile catolice” și că „n-am făcut niciodată ceea ce dorim să nu ni se facă nouă” (s. n. – O. M., Ibid., p. 89.).

În 1881, românii ortodocși iau inițiativa, cu binecuvântarea ierarhiei ortodoxe, de a-i sprijini pe romano-catolici pentru finalizarea lucrărilor la Catedrala Sf. Iosif din București prin intermediul loteriei naționale. (La 27 iunie a apărut..., Ibidem, vol. XII, p. 229). Subliniind încă o dată „toleranța românilor pentru toate riturile”, Eminescu nu are de făcut decât observații legate de legalitatea unei asemenea întreprinderi, suspectată de oportunism, de vreme ce starea lăcașurilor de cult ortodoxe lăsa mult de dorit: „Din punct de vedere practic, rămâne a se cerceta cestiunea dacă bisericile noastre proprii stau în destul de bine pentru ca ceea ce credincioșii ortodocși pot contribui de bună voie să fie întrebuițat pentru construirea unor biserici de alt rit decât acela al statului și al națiunii”. (Ibid., p. 229).

Toleranța românilor nu trebuie să meargă până acolo încât să accepte ceea ce ar duce la pierderea identității. Problema o pune când se discută în presă oportunitatea înființării unei mitropolii catolice la București, în care vede un act de ofensivă a catolicismului, nu atât din inițiativa Scaunului Papal, cât din a Austro-Ungariei, care urmărea slăbirea

poziției dinastiei de Hohenzollern în România și crearea unui cap de pod spre Orient. Aceasta ar fi însemnat subminarea misiunii istorice și apostolice a poporului român: „Noi, poporul latin de confesie ortodoxă, spune Eminescu, suntem în realitate elementul menit a încheia lanțul dintre Apus și Răsărit; aceasta o simțim noi înșine, se simte în mare parte de opinia publică europeană, aceasta o voim și, dacă dinastia va împărtăși direcția de mișcare a poporului românesc, o vom și face. Oricât de adânci ar fi dezbinările ce s-au produs în timpul din urmă în țara noastră, când e vorba de legea părinților noștri, care ne leagă de Orient, și de aspirațiunile noastre, care ne leagă de Occident și pe cari sperăm a le vedea întrupate în dinastie, vrăjmașii, oricari ar fi ei, ne vor găsi uniți și tot atât de tari în hotărârile noastre ca și în trecut.” (Ibidem, vol 13, p. 301).

Cât de profundă a fost observația și cât de puternic semnalul de alarmă se vede din nota nota diplomatică prin care afirmațiile lui Eminescu sunt aduse la cunoștința Biroului de informații vienez, care supraveghea și activitatea poetului la Societatea „Carpații” (V. Reproducerea notei în vol. XIII, Op. cit., p. 513 și urm.).

„Să mâneacă dis-de-diminează și în loc de mir cântare să aducem stăpânului și să vedem pe Christos, soarele dreptății, viață tuturor răsărind!” (Irmos, Cântarea a 5-a, Utrenia Învierii).

Aceste cuvinte deschid o meditație creștină a lui M. Eminescu despre Sfintele Paști, scrisă în 1878 (Paș-tele, în Opere, ediția Perpessicius, vol. X, p. 78 și urm.). La Paști „inimile a milioane de oameni se bucură”, numai că adevărul despre care întreba Pilat din Pont se arată acum a fi că „de două mii de ani aproape ni se predică să ne iubim, și noi ne sfâșiem”, „războaiele presură pământul cu sânge și cenușă”, violența merge până acolo încât se pune întrebarea, pe urmele lui David Strauss, autor al unei cărți despre Iisus, „de mai suntem noi creștini sau ba”. Faptele creștinilor contrazic

calitatea lor de fii ai lui Dumnezeu după har.

Nu privirea „sceptic rece” a poetului și ziaristului scrutează secolele, ci o inimă îndurerată că omenirea nu-L urmează cu adevărat pe Hristos. Bucuria Învierii (exprimată atât de convingător în postuma Învierea) este umbrită de îngrijorare. Ideea centrală, în cele ce urmează, subliniată atât de expresiv de o rugăciune a Sf. Calist la vreme de neplouare (din care Eminescu transcrie fragmente), este că oamenii s-au dovedit nevrednici în fața lui Dumnezeu, pentru că, deși li s-a arătat iubire divină, nu lucrează virtuțile, ci, dimpotrivă, caută prilejuri de învrăjbit, ură, uneltiri: „În loc de a urma prescripțiunile unei morale aproape tot atât de veche ca și omenirea, în loc de a urma pe Dumnezeu, omenirea necorigibilă nu-L urmează deloc; ci, întemeiată pe bunătatea lui, s-așterne la pământ în nevoi mari și cerșește scăpare”.

Cu atât mai grav este că „omenirea știutoare”, „omenirea cultă” (adică a științei și cercetării) nu face tot ceea ce îi stă în putință pentru afirmarea valorilor morale creștine. Oamenii de știință și artă, „creierul omenirii”, prin atâtea descoperiri care arată măreția Creației, ar trebui să pregătească lumea pentru mântuire, dar în realitate nu se întâmplă acest lucru: „Fi-va omenirea cultă, omenirea știutoare, mai bună decât cea neștiutoare? După câte știm din trecut și vedem azi, nu”. Și aceasta pentru că, asemeni lui Faust, „la ademenirea muzicii cerești”, răspunde: „Aud solia, dar îmi lipsește credința în ea!”

Credem că Hristos „a înviat în inimile sincere cari s-au jertfit pentru învățătura lui, credem că a înviat pentru cei dreți și buni, al căror număr mic este”, însă pentru „acea neagră mulțime, cu pretexte mari și scopuri mici, cu cuvânt dulce pe gură și cu ura în inimă, cu fața zâmbind și cu sufletul înrăutățit, el n-a înviat niciodată, cu toate că și ei se închină la același Dumnezeu”.

Decât ateii, necredincioșii „omenirii știutoare”, mai bine aceia care, după ce au greșit, cad înaintea lui Dumnezeu și

cer iertare, conștienți că s-au îndepărtat de Dumnezeu prin faptele lor: "Tiranul ce mână la moarte sute de mii fără de nici un scrupul, demagogul ce prin vorbe măsluite trezește patimile cele mai negre și mai urâcioase ale mulțimii sunt adesea mai credincioși vechei legende religioase decât Faust; poate că, după orice crimă comit, s-aruncă înaintea icoanei și șoptesc cuvintele lui Calist, cerșind iertare de la lesne iertătorul Dumnezeu".

Sensul articolului este unul optimist și cuprinde taina minunată a acestei mari sărbători: Paștile anunță „veacul de aur al adevărului și al iubirii de oameni” și „trebuie să rămâie datina în înțelesul ei sfânt, așa cum e de mult”, „pentru ca să se bucure cei buni în «ziua învierii», când ne luminăm prin sărbătoare și ne primim unul pe altul și zicem frați celor ce ne urăsc pe noi și iertăm pe toți pentru înviere, strigând cu toții:

«Christos au înviat!»”.

Pr. Prof. Univ. Dr. Ovidiu MOCEANU

Foto: ASCOR – Brașov

Mihai-Eminescu.Ro